

HUKUK SİSTEMLERİNİN ÇATIŞMASI

İyi Niyet

İyi niyet ilkesi (*bona fides*), sözleşme ilişkilerinde tarafların davranışlarının değerlendirilmesinde ve sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerin kapsamının belirlenmesinde önemli rol oynayan temel hukuki ilkelerden biridir. Bununla birlikte, söz konusu ilkenin hukuki niteliği, kapsamı ve sözleşmesel ilişkilere etkisi, Anglo Sakson hukuk sistemi ile Kara Avrupası hukuk sistemleri altında önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

ANGLO SAKSON HUKUKU

KARA AVRUPASI HUKUKU

Anglo Sakson hukuk sistemlerinde iyi niyet ilkesine yaklaşım, Kara Avrupası hukuk sistemlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Kara Avrupası hukuk sistemlerinde iyi niyet, genel ve kanunlarda açıkça düzenlenen bir hukuk ilkesi niteliğindeyken, Anglo Sakson hukuk sistemleri tarihsel olarak sözleşme ilişkilerinin tamamına uygulanabilecek genel bir iyi niyet yükümlülüğünü kabul etmekte daha ihtiyatlı davranmıştır. Bunun yerine sözleşmenin açık hükümleri ve taraf iradesi ön plana çıkmış, iyi niyet ise yargı kararları ve belirli sözleşmesel ilişkiler çerçevesinde gelişmiştir. Bu kapsamda mahkemeler, belirli sözleşmesel ilişkilerde dürüst davranma, işbirliği yapma veya adil hareket etme yönünde zımni yükümlülükler kabul etmişlerdir. Özellikle uzun süreli ilişkisel sözleşmeler, iş sözleşmeleri ve güven ve sadakat yükümlülüğüne dayalı ilişkiler bu yaklaşımın öne çıktığı alanlar arasındadır.

Benzer şekilde, bir tarafın karşı tarafça güvenilen taahhüdünden dönmesinin engellenmesi, aşırı adaletsiz sözleşmelere müdahale edilmesi ve taraflara işbirliği yükümlülüğü getirilmesi gibi hukuki mekanizmalar da Kara Avrupası hukuk sistemlerinde genel iyi niyet ilkesi kapsamında değerlendirilebilecek bazı sonuçların Anglo Sakson hukuk sistemlerinde daha spesifik hukuki doktrinler aracılığıyla ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Kara Avrupası hukuk sistemlerinde iyi niyet ilkesi ulusal medeni kanunlarda yer alan temel hukuki ilkelerden biridir. Bu ilke, tarafların sözleşme öncesi müzakerelerden sözleşmenin ifasına ve sözleşme sonrası yükümlülükler kadar, dürüst ve adil davranmalarını ve karşılıklı menfaatleri gözetmelerini gerektirir. Bu kapsamda iyi niyet, salt ahlaki bir ilke olmayıp mahkemeler tarafından uygulanabilen ve hukuken bağlayıcı nitelik taşıyan bir standart olarak değerlendirilmektedir.

Kara Avrupası hukuk sistemlerinde objektif iyi niyet yükümlülüğü sözleşmenin kurulmasını, ifasını ve yorumlanmasını etkileyebilmekte, aynı zamanda hakların kötüye kullanılmasının, zayıf tarafın sömürülmesinin ve haksız zenginleşmenin önlenmesine hizmet etmektedir.

Sözleşme öncesi aşamada iyi niyet ilkesi, tarafların müzakereleri dürüst ve adil biçimde yürütmelerini ve yanıltıcı davranışlardan kaçınmalarını gerektirir. Örneğin Fransız ve Alman hukukunda, taraflardan birinin müzakereleri kötü niyetli biçimde yürütmesi veya müzakerelerden kötü niyetle çekilmesi, sözleşme öncesi sorumluluk (*culpa in contrahendo*) kapsamında sorumluluğunun doğmasına neden olabilir.

HUKUK SİSTEMLERİNİN ÇATIŞMASI

ANGLO SAKSON HUKUKU

KARA AVRUPASI HUKUKU

Bununla birlikte, Anglo Sakson hukuk sistemlerinin iyi niyet ilkesine yaklaşımı kendi içinde yeknesak değildir. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya'da iyi niyetin kapsamı, hukuki dayanağı ve uygulanma biçimi farklılık gösterebilmektedir. Özellikle İngiliz hukukunda belirli sözleşmesel ilişkilerde sözleşmenin niteliği ve taraflar arasındaki ilişkinin özellikleri dikkate alınarak dürüstlük, işbirliği veya sadakat yönünde zımni yükümlülüklerin varlığı kabul edilebilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri hukukunda ise iyi niyet kavramı özellikle Uniform Commercial Code kapsamında daha açık bir hukuki karşılık bulmaktadır. UCC, kapsamına giren ticari işlemlerde sözleşmelerin ifası ve uygulanması bakımından tarafların iyi niyetle hareket etmesini öngörmektedir. Dolayısıyla Anglo Sakson hukuk sistemlerinde iyi niyetin rolü değerlendirilirken, tek ve bütüncül bir yaklaşımdan söz etmek yerine, ilgili ülkenin hukuk sistemi ile sözleşmenin niteliğinin birlikte dikkate alınması daha isabetlidir.

Kara Avrupası hukuk sistemlerinde mahkemeler, sözleşmeleri iyi niyet ilkesi çerçevesinde yorumlayarak taraflar açısından işbirliği, şeffaflık ve sadakat gibi ek yükümlülüklerin varlığını kabul edebilmektedir. İyi niyet ilkesinin yargısal uygulaması ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, bu ilke genel olarak sözleşmesel ilişkilerde ortaya çıkan dengesizliklerin giderilmesine, hakların kötüye kullanılmasının önlenmesine ve sözleşmedeki belirsizliklerin çözülmesine hizmet etmektedir.

Örneğin Fransız mahkemeleri, taraflardan birinin sözleşmeden doğan haklarını dürüstlük ve hakkaniyetle bağdaşmayacak şekilde kullanamayacağını kabul etmekte ve sözleşmenin bir tarafa takdir yetkisi tanıdığı durumlarda bu yetkinin kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla makul davranma yükümlülüğü öngörebilmektedir. İtalyan mahkemeleri ise özellikle tüketici ilişkilerinde işletmelerin sadakatle hareket etmesini gerektiren ve haksız sözleşme hükümlerinin zayıf taraf lehine yorumlanmasına yönelik kapsamlı bir içtihat geliştirmiştir.

SONUÇ

Kara Avrupası ve Anglo Sakson hukuk sistemleri arasındaki bu yaklaşım farklılığı, M&A işlemleri bakımından da önem taşımaktadır. Anglo Sakson hukuk geleneğinde hazırlanan bir pay alım satım sözleşmesinde, taraflar arasındaki risk dağılımının mümkün olduğunca sözleşmenin kendi hükümleri aracılığıyla belirlenmesi ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, beyanlar, tekeffüller, tazmin yükümlülükleri, açıklama mekanizmaları ve sorumluluğun sınırlandırılmasına ilişkin hükümler ayrıntılı şekilde düzenlenmekte ve tarafların hangi riskleri, hangi koşullarda ve ne ölçüde üstlendiklerinin sözleşme metninden açıkça anlaşılması amaçlanmaktadır.

Kara Avrupası hukuk sistemlerinde ise sözleşmesel risk dağılımının yanı sıra, sözleşmenin tabi olduğu genel borçlar hukuku rejiminin de dikkate alınması gerekmektedir. İyi niyet, hakların kötüye kullanılması, sözleşme öncesi sorumluluk ve sözleşmenin yorumlanmasına ilişkin genel ilkeler, sözleşmede açıkça düzenlenmeyen hususlarda dahi taraflar arasındaki hukuki ilişkinin değerlendirilmesinde rol oynayabilmektedir.

Dolayısıyla özellikle sınır ötesi M&A işlemlerinde, aynı sözleşme hükmünün farklı hukuk sistemleri altında farklı hukuki sonuçlar doğurabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Anglo Sakson hukuk sistemlerinde tarafların hak, yükümlülük ve risklerinin sözleşme metninde açık ve ayrıntılı biçimde düzenlenmesi daha belirleyici bir rol oynarken, Kara Avrupası hukuk sistemlerinde sözleşme hükümleri iyi niyet ve diğer genel borçlar hukuku ilkeleriyle birlikte değerlendirilebilmektedir. Bu farklılık, yalnızca sözleşmelerin hazırlanma biçimini değil, tarafların sözleşmeden doğan haklarını kullanma biçimlerini ve sözleşmede açıkça düzenlenmeyen durumlarda ortaya çıkabilecek yükümlülükleri de etkileyebilmektedir.